

מתן על הפרק

מפגש מחודש עם התנ"ך

מלכים א' פרקים י"ט - כ'

פרק י"ט הוא הפרק השלישי והאחרון בסיפור מלחמתו של אליהו בבעל ובנביאיו. כבר בראש הפרק נופל אליהו 'מאיגרא רמה לבירא עמיקתא'. מהניצחון המזהיר במעמד הכרמל והצהרת האמונה הכללית שאירעה בשיאו, לחשש ממשי לחייו, המאלצו לנוס על נפשו למדבר. ה' מבקש להצילו מייאושו, ומוביל אותו להתגלות חוזרת בהר חורב. אלא שגם בפסגת הר חורב אליהו אינו שב מייאושו, והוא מצטווה למנות לו מחליף. בפרק כ' נעלם אליהו מהתמונה ועמו חטאי האלילות. אנו עוברים לסיפור המלחמה והניצחון הכפול של אחאב על ארם. בסיפור זה מצטייר אחאב באופן אחר, ומוארים גם ההיבטים החיוביים בדמותו כמלך.

"וַיִּקְרָאוּ בְּסֵפֶר בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים" < בקיאות

פרק י"ט

1 בריחת אליהו:

(א) מדוע מודיעה איזבל לאליהו שברצונה להרגו?

(ב) מה מטרת בריחתו של אליהו? התחשבו בפעולות השונות: בריחה למדבר, עזיבת הנער, שכיבה תחת רותם.

(ג) השוואת בריחתו של אליהו בפרקנו לבריחתו בתחילת פרק יז מחדדת את אופיה השונה. מה המניע בכל בריחה, ומה מקומו של צו ה' בכל אחת מהן?

(ד) במהלך בריחתו של אליהו נשלח אליו מלאך (ב). מה תפקידו, ומדוע היה עליו לפנות לאליהו פעמיים? התייחסו לשינויים בפניה ובתגובת אליהו בשתי הפעמים.

2 ההתגלות בחורב:

(א) פעמיים נשאל אליהו אותה שאלה, ופעמיים ענה אותה תשובה. מדוע, ומה היתה הציפיה לשינוי בתשובה השנייה?

עיינו בשה"ש רבה פרשה א: " ויאמר קנא קנאתי לה' אלהי ישראל כי עזבו בריתך בני ישראל, אמר לו הקדוש ברוך הוא: בריתי, שמא בריתך? ואת מזבחותיך הרסו. אמר לו: מזבחותי, שמא מזבחותיך? ואת נביאיך הרגו בחרב, אמר לו: נביאי, ואת מה איכפת לך? אמר לו: ואותר אני לבדי ויבקשו את נפשי לקחתה ". היכן מאתר המדרש את הבעייתיות בדברי אליהו?

(ב) אליהו זכה להתגלות מיוחדת במינה בחורב. נסו לשער מדוע התגלה אליו ה' באופן זה, ומה נועדה התגלות זו ללמד את אליהו? האם למד את הלקח?

מכון תורני לנשים ע"ש שרה בת יצחק יעקב רענגרט
The Sodie Rennert Women's Institute for Torah Studies

המרכז ללימודי תנ"ך

התכנית העולמית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

perk.matan@gmail.com • טל': 02-5944555

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים

ג) לאחר תשובתו השניה לה' קיבל אליהו שלוש משימות. מה משותף לשלושתן? האם ניתן לראות בכך התייחסות לטענותיו? ראו את דברי המכילתא דרבי ישמעאל, (פסחא, א): "אליהו תבע כבוד האב (הקב"ה) ולא כבוד הבן (עם ישראל), שנאמר 'קנא קנאתי לה' אלהי צבאות' וגו'. ומה נאמר שם? 'ויאמר ה' אליו לך שוב לדרכך מדברה דמשק... ואת אלישע בן שפט תמשח לנביא תחתך' שאין תלמוד לומר לנביא תחתך, אלא שאי איפשי בנבואתך".

3 סיפור ההתגלות בחורב מקביל בפרטים רבים להתגלות למשה בסיני (שמות ל"ד, א-ט; כח). נסו להתמקד בהבדלים העיקריים בין ההתגלויות, ובעיקר ביחסו של אליהו לישראל מול יחסו של משה לישראל בשהותם בהר.

פרק כ'

4 פרק כ מתאר שתי מלחמות שנערכו בין אחאב לבן הדד מלך ארם (א-כה); (כו-מג). הרקע למלחמה הראשונה הוא המו"מ בין שני המלכים, הכולל שני שלבים. מדוע נכנע אחאב לדרישה הראשונה ומסרב לדרישה השניה, למרות שמדובר כמעט באותה דרישה? דייקו בפסוקים ושימו לב להבדלים בניסוח שתי הדרישות. עיינו גם בדברי הרד"ק:

"לך אני וכל אשר לי - לא אמר על דעת שיקח אלא שיהא הכל תחת ממשלתו להטיל מס ועבודה עליהם והוא שלח לו אחר כן 'לי תתן' כלומר מה שאמרת לי הם על דעת כן אמרתי כי מעתה תתן אותם 'כי אם כעת מחר אשלח את עבדך' וגו' וזה היה בין הדברים הראשונים והאחרונים ומפני זה מאן אחאב והזקנים בדבריו האחרונים".

5 כיצד מתוארת דמותו של בן הדד וכיצד מתוארת דמותו של אחאב במהלך המלחמה הראשונה? שימו לב להצהרות המנוגדות של שני המלכים (יא-יב), ולמצבו ומעמדו של כל אחד מן המלכים במהלך המלחמה.

6 המלחמה השניה: השוו את דברי הנביא לאחאב במלחמה השניה לדבריו במלחמה הראשונה. מהי הסיבה לניצחון בכל אחת מהן? כיצד מתבטא הדבר באופי השונה של המלחמה ובדרך הניצחון בכל אחת מהן? כיצד מתקשר הדבר לטענתם של עבדי מלך ארם (כג-כה)?

7 מהי הביקורת כלפי אחאב העולה מהמשל של אחד מבני הנביאים, ומה משמעות סירובו של בן הנביאים בהקשר זה? עיינו גם בדברי רש"י: "הכני נא - סימן זה רע על אחאב שאמר לו הנביא על פי הגבורה להכות את בן הדד ולא הכהו ואף זה שאמר לו הנביא בדבר ה' הכיני ולא הכהו כשם שנפרע מזה יפרע מאחאב".

8 את הביטוי 'איש חרמי' ניתן להבין בשני אופנים. מצודת דוד מפרש: "שלחת מידך את בן הדד אשר לכדתי אותו, כמו 'הצודה את הדג בחרמו (=רשתו)', כי לא היה לו מקום לנוס". אולם 'חרם' מתפרש לעיתים גם כהקדשת שלל המלחמה לה', בדרך כלל אחרי מלחמה ניסית, ראו למשל בסיפור מעילת עכן בחרם על יריחו: 'וימעלו בני ישראל מעל בחרם ויקח עכן... מן החרם, ויחר אף ה' בישראל'. כיצד משפיע כל פירוש על הבנת חטאו של אחאב?

"וַיְבִינּוּ בַּמֶּלֶךְ" < הרחבה

'...תיאור ההתגלות לאליהו מכיל רכיבים רבים המדמים את ההתגלות הזאת להתגלויות אל משה ובנו. הוותם של אליהו מקביל לסנה של משה, המערה של אליהו מקבילה לנקרת הצור, אליהו הלך ארבעים יום וארבעים לילה בלא אכילה ובלא שתייה, כמשה בסיני, ועוד. יש מקום לשער שגם אופן ההתגלות לאליהו מקביל להתגלות בהר סיני למשה ואולי גם לכלל ישראל. הפסוקים המתארים את ההתגלות לאליהו מזכירים את הופעת ה' בהר סיני: "צא ועמדת בהר, והנה ה' עובר ורוח גדולה וחזק, מפרק הרים ומשבר סלעים, לפני ה'". תיאור זה דומה לתיאור העשן, האש ורעש האדמה - חרדת ההר - שהיו גם במתן תורה. כאשר מגיעה ההתגלות עצמה אצל אליהו, מתרחשת תנועה ניגודית של השתקה: "לא ברוח ה', ואחר הרוח רעש, לא ברעש ה', ואחר הרעש אש, לא באש ה', ואחר האש קול דממה דקה". מיד אחרי המילים "קול דממה דקה" נאמר: "ויהי כשמוע אליהו... ויצא ויעמד פתח המערה, והנה אליו קול...". לפי סדר הפסוקים, אליהו שמע את ה"קול דממה דקה" ואז יצא מן המערה "והנה אליו קול" - לאו דווקא קול הנשמע באוזני בשר, שהרי מדובר בדממה דקה!

אם נכונה הקריאה הזאת בפרשת אליהו בהר חורב, ייתכן שאפשר להעתיקה גם למעמד הר סיני ולפרש שעיקר התגלות ה' לא היה ברעש ובקול הנשמע דווקא, אלא בדממה הדקה שאחרי הרעש הגדול. אולי יש בכך פתרון לכפילות הפרשנית של "קול גדול ולא יסף" - האם הקול לא המשיך או לא פסק? התשובה היא שאלו ואלו דברי אלקים חיים. לא המשיך - כי הקול לא נשמע עוד כקול הרעש הגדול שבתחילה, והפך להיות לדממה דקה. לא פסק - כי את מה ששמעו בדממה הדקה יכול לשמוע תמיד מי שמסוגל להקשיב. ייתכן שקול הדממה הדקה אינו נשמע כלל דרך האוזן, אלא מגיע ישירות אל פנימיותו של האדם, אל הלב או אל המוח - המחשבה. חז"ל ניסחו את הדברים בסיפור אגדה: רב ששת, שהיה סגי'נהור, זיהה את נוכחותו של המלך על פי עיקרון דומה: כל אימת שחלף גדוד בקול רעש גדול ידע רב ששת שאין זה המלך, ורק כאשר נשתרה דממה דקה, כחלוף הגדוד השלישי, קבע רב ששת שהמלך מגיע. וצדק רב ששת בזיהוי, שהיה מבוסס על ההנחה ש"מלכותא דארעא כעין מלכותא דשמיא" (ברכות נח ע"א). הופעתה הממשית של המלכות היא בשקט גמור. ...

ר' ישעיה הורביץ, בעל שני לוחות הברית, תרגם את התפיסה הזאת גם כלפי מידות האדם: דברי חכמים בנחת נשמעים, מי שמדתו כך אינו בא לידי כעס לעולם. והכוונה בנחת נשמעים, בנחת רוח ולא ברמות רוח... גם הכוונה בנחת דהיינו במתון ולא במהירות ברעש גדול... על כן ינהוג אדם במידות הנחת דהיינו המתון... ולא יגרום סילוק שכונה ממנו, רק יהיה כסא לשכינה. וסימנך כי השכינה אינה לא ברוח ולא ברעש ולא באש, הרוח הוא רמות רוח הגאווה, הרעש הוא היפוך מהמתון, האש הוא רתיחת הכעס, ובקול דממה דקה שם שורה השכינה. '

(מתוך "לא ברעש ה', סוד המפגש האינטימי" הרב יהודה ברנדס, אקדמות כ"ה. את המאמר המלא ניתן לקרוא באתר בית מורשה)